

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

E-ISSN: 2458-7559

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.18560/cukurova.1075>

KATIRANCI, Ümit (2017). Devlet ve Aşiret ilişkilerine Bir Örnek: Ceridler (1691-1750). *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 52-67.

CİLT 3, SAYI 1, YAZ 2017, s. 52-67

DEVLET VE AŞİRET İLİŞKİLERİNE BİR ÖRNEK: CERİDLER (1691-1750)

Ümit KATIRANCI¹

Özet

Ceridler, XVI. yüzyılda Maraş ve Çukurova dolaylarında yaşamışlardır. XVII. yüzyılın sonlarında Çukurova'ya iskân edilmişlerdir. XVII. yüzyılın sonlarından başlayarak XVIII. yüzyıl boyunca devlet ile olan ilişkileri durmaksızın çatışma halinde devam etmiştir. Vergi vermemek, dağlara çıkmak, yoldan gelip geçenlere saldırmak gibi eşkıyalık faaliyetlerine girişmişlerdir. Devlet, Ceridlerin de bulunduğu aşiretler üzerine zaman zaman büyük askeri hareketler yapmış, Ceridleri ve diğer aşiretleri iskân etmeye yönelik çeşitli yöntemler denemişse de başarılı olamamıştır. Bu araştırmada Ceridlerin iskân edilmelerinden XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan süreçteki durumları konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konargöçer, aşiret, Ceridler, iskan, eşkıyalık.

AN EXAMPLE TO RELATIONS BETWEEN STATE AND NOMADIC TRIBE: CERIDS (1691-1750)

Abstract

Cerids had been living in Cukurova and Maras in XVith century. Last decades of XVIIth century, they settled to Cukurova. From last years of XVIIth century to the second half of the XVIIIth century their relationship with the state had gone on conflict without stopping. They had undertaken to banditry movement by rejecting to give taxes to the state, taking to the hills, attacking the passersby etc. The state occasionally had made big military operations on Cerids and the other nomads but would have failed despite of the fact that the state had tried to settled the nomads. In this research, it will be analyzed the situations of Cerids from the settlement process to the half of XVIIIth century.

Keywords: Nomads, tribe, Cerids, settlement, banditry.

¹ Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, umitk88@gmail.com

Article Info/ Makale Bilgisi

Received/Geliş: 20.06.2017

Accepted/Kabul: 29.06.2017

GİRİŞ

Osmanlı toplumsal yapısını meydana getiren gruplardan biri de *konar-göçer* tabir olunan yani yerleşik hayatı tam olarak benimsememiş aşiret teşekkülleridir.² *Konar-göçerler*, siyasî ya da kavmî oluşumları itibarıyla en üst mertebede *İl* veya *Ulus*³ adını almaktaydılar. Bu kalabalık *ulus* teşekkülleri ise alt gruplara bölünerek, yukarıdan aşağıya doğru sırasıyla, *boy* (tayife/tâ'ife), *aşiret*, *cemaat*, *mahalle* ve *oba* (aile) biçiminde örgütlenmekteydiler.⁴

Osmanlı toplumunda *konar-göçerler* oluşturulan aşiretler, isimleri itibarıyla *Türkmen* veyahut *Yörük* olarak anılmışlardır. Türkmen-yörük ayrımı, hukukî ya da idârî bir ayırmadan ziyade, bölgesel farklılığı ifade etmek için kullanılmaktadır. Buna göre, Kızılırmak nehrinin batısında kalan Ege, Marmara ve Rumeli bölgelerindeki Türkmenler için *Yörük* denilmektedir.⁵ Bu konuda keskin bir farklılık olmadığı, zaman zaman Türkmen ve Yörük tabirlerinin birbirlerinin yerine kullanıldığı da görülmektedir.⁶

Yerleşiklerden farklı olarak konar-göçer aşiretler, hayat tarzlarının getirdiği biçimiyle yazın sıcağından kurtulmak ve hayvanlarını otlatmak amacıyla serin yaylalara göç etmekte; kışın ise, yerleşik hayatın bulunduğu bölgelere yakın boş alanlara yerleşmek suretiyle hayatlarını idame ettirmekteydiler.⁷ İktisadî faaliyetlerinin temelinde hayvancılık bulunmaktaydı. At, koyun, keçi, katır ve develeri sürmekteydiler.⁸ Kışın ise, çadırlarını kondurdukları mahallerde küçük çaplı ziraat yapmaktaydılar.⁹ İhtiyaçlarını temin için yerleşiklerle takas yollu ticarî faaliyetlere girişmekte, hayvansal ürünler ile ziraî ürünlerin değişimini yaparak ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar.¹⁰ Yarı göçebe hayat tarzının iktisadî amillerini XVII. yüzyılın sonlarına kadar idame ettiren konar-göçerler, devletin sistemli bir iskân politikasına maruz kalarak yerleşik hayata geçmeğe zorlanmıştır. Bu zorunlu iskân faaliyeti, XVIII. yüzyılda yoğun bir şekilde sürdürülmüştür. XIX. yüzyıldaki Fırka-ı İslâhiye hareketinin sonuçları, bu aşiretlerin büyük bir bölümünün yerleşik hayata geçirilmeleriyle sonuçlanmıştır.¹¹

Devletin iskân siyasetini uygulamaya koyması, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkan iç karışıklıkların bir neticesidir.¹² XVI. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan *Celâlî Fetretî* Osmanlı

²Konargöçerlik, geçimlerini büyük hayvan sürülerinden sağlayan ve hayvanların otlamaları için yaylak-kışlak aramaları dolayısıyla belirli bir mekâna sahip olmayan grupların yaşam tarzını ifade etmek için kullanılan bir terimdir. İslam öncesi Türk topluluklarında bu yaşam tarzı oldukça yaygındır. Tufan Gündüz, "Konar-göçer", *DİA*, C. 26, İstanbul, 2002, s. 161.

³ İl veya onun Moğolca karşılığı olan Ulus kelimesi kavmî teşekkülleri ifade eden genel bir kavramdır. Boz-Ulus, Kara-Ulus, Yeni İl, Dulkadirli Eli gibi teşekküller boy konfederasyonlarının genel isimleridir. Faruk Sümer, *Oğuzlar: Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, 2. Bs., Ankara, 1972, s. 201.

⁴ Yusuf Halaçoğlu, "Aşiret", *DİA*, C. 4, İstanbul, 1991, s. 9; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, 5. Bs., TTK, Ankara, 2014, s. 21. Cengiz Orhonlu ise bu sıralamayı daha dar bir çerçevede sunar. Onun sıralaması *boy* (aşiret), *oymak* (cemaat), *oba* (mahalle) biçimindedir. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1696)*, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1963, s. 13.

⁵ Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihân*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1957, s.6.

⁶ Yörük ve Türkmen kelimesi her ne kadar birbirinin yerine kullanılıyor olsa da Yörük tabiri hukuki statü bakımından farklılıklar da içermekteydi. Yörük sınıfı ve hukuki durumları için bkz: Selahattin Çetintürk, "Osmanlı İmparatorluğunda Yörük Sınıfı ve Hukuki Statüleri", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. II, Ankara, 1943, s. 107-116.

⁷ Y. Halaçoğlu, *İskân Siyaseti*, s. 18-19.

⁸ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 11.

⁹ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 12; Y. Halaçoğlu, *İskân Siyaseti*, s. 23.

¹⁰ Y. Halaçoğlu, *İskân Siyaseti*, s. 24-25.

¹¹ Ceridlerin Fırka-i İslahiye'deki durumları hakkında bkz: M. Fatih Sansar, "19. Yüzyılda Çukurova Türkmen Aşiretleri I: Cerid ve Tecirliiler", *Studies of Ottoman Domain*, C. 3, S. 5, 2013, s. 1-17.

¹² Y. Halaçoğlu, *İskân Siyaseti*, s. 37-54; C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 30-32;

toplumu için oldukça yıkıcı etkiler doğurmuştur.¹³ Ayrıca, XVI. yüzyılın sonlarında başlayıp XVII. yüzyıl boyunca devam eden uzun savaşların getirdiği malî külfet, vergilerin arttırılması ile yeni vergilerin ihdasına yol açmıştır. Devletin uzun süren savaşlarla meşgul olması taşradaki görevliler üzerindeki merkezî otoriteyi zayıflatarak eyaletlerdeki idarecilerin başına buyruk davranmalarına ortam yaratmıştır.¹⁴ Vilayetler üzerindeki otoritenin bozulması ise taşrada eşkıyaların kol gezmesine, bu eşkıyaların da köylü üzerinde baskı kurması ve köylülerle eşkıyaların karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.¹⁵ Taşradaki ahali hem vergi yükünden hem de taşrada meydana gelen şekavet hareketlerinden dolayı ya çiftini çubuğunu arkasında bırakarak daha emniyetli bölgelere kaçmaya başlamışlar ya da bu eşkıya gruplarına katılarak iç buhranların bir parçası olmayı tercih etmişlerdir.¹⁶ Böylece, meskun mahaller boşalarak ekip biçilen topraklar harap olmuştur. Köylerin ve mezraların boşalmasıyla, zirai ekonomisi büyük zarar gören devlet, bir takım çareler aramaya başlamıştır.

Devletin içine düştüğü bunalımdan kurtulması ancak zirai ekonomiye yeniden can vermekle mümkün olabilirdi. Bu durumun farkında olan merkezî idare konar-göçerlerin terk edilmiş, harap ve boş alanlara yerleştirilmesini yani iskân siyasetini gütmüştür.¹⁷ Böylece hem terk edilmiş ve harap durumda olan eski ziraat alanları yeniden kullanılabilir hem de oluşturulan yeni ziraat alanlarından vergi toplanabilecekti.¹⁸ Bu çözüm yolu aynı zamanda şekavet halinde olan bu toplulukların kontrol altına alınmasına vesile olacaktı. Zira bu topluluklar ile yerleşik ahali arasındaki çatışmalar sürüp gitmiştir. Yaylak ve kışlakları arasında bulunan yerleşik ahalinin ekinlerine, mallarına ve hatta canlarına zarar vermekten geri durmamıştır.¹⁹ Ayrıca, vergi alınması oldukça güç olan konar-göçerler yerleşik hayata geçirilerek hem düzenli vergiye tâbi olacaklar hem de yeni yerleşim yerlerinde ziraat ile uğraşacaklarından temel geliri ziraat olan devlete yeni gelir kaynakları yaratmış olacaklardı.²⁰

Devlet, aşiretlerin şekavet hareketlerine son verip, onlardan iskan edildikleri yerleri korumak konusunda da yararlanmaktaydı.²¹ Bunlardan bir kısmı buldukları yerleri korumakla görevlendirilirken bir kısmı da derbendlere derbendci olarak tayin edilerek geçitlerin güvenliğini muhafaza vazifesi verilmişti.²² İşte bütün bu amaçlar doğrultusunda XVII. yüzyılın sonlarına doğru başlayan iskân faaliyetlerin XVIII. yüzyıl boyunca devleti en çok uğraştıran meselelerden biri olmuştur.

Çalışmada yukarıda belirtilen hususlar dâhilinde Dulkadirli Türkmenlerinden Ceridler konu edilmiştir. Ceridlerin tarihi kronolojik olarak verilirken, devlet ile olan ilişkileri, 1691 tarihli iskân kararından XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar ele alınmıştır.

¹³ Geniş çaplı bilgi için bkz: Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celalî İsyanları*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.

¹⁴ Y. Halaçoğlu, *İskân Siyaseti*, s. 45.

¹⁵ M. Akdağ, "Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi", *TAD*, C. 4, S. 6-7, Ankara, 1966, s. 206.

¹⁶ M. Akdağ, "Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi", s. 206.

¹⁷ Bu iskan faaliyetlerinin ilk adımı 1691-1696 yılları arasında atıldı. Bkz: C. Orhonlu'nun adı geçen kitabı. Örneğin; Adana'da iskan kararı 1691 yılında alınmıştı: "Adana sancağında vâkı' Timurkapu'dan Misis'e varınca olan arâzî ahâlîleri bi'l-küllîye perâkende ve perîşân olub re'âyâdan hâlî ü harâb olduğundan" BOA, MAD. No: 8458, s. 44.

¹⁸ Y. Halaçoğlu, *İskân Siyaseti*, s. 57.

¹⁹ Y. Halaçoğlu, *İskân Siyaseti*, s. 58.

²⁰ Y. Halaçoğlu, *İskân Siyaseti*, s. 75-76; "...İfrâz-ı Zülkadriyye re'âyâsından olub bâlâda defter olunduğu üzere bin üç hâneli olan Türkmân cemâ'atleri Ayas ma'a Berendi ve Kınık kazâlarında mukaddemen sâkin olub tekâlifleri ziyâde olduğundan fakîrül-hâl olmalarıyla fimâba'd mevâzi-i mezbûrede sâkin olub arâzî-i mezkûrede zirâ'at ü harâset ve ma'mûr ü abadân eyleyüb tasarruf edecekleri arâzîden hâsıl eyledikleri mahsûlâtından sub'ların ve sâ'ir bostan ve bağ makûlesinden dahi bi-hasebi's-şer' iktizâ iden harâc-ı arâzîleri mîrî için cem' olundukdan sonra..." BOA, MAD, No: 8458, s. 44.

²¹ "sonra ol-havâlifleri kuttâ'ü't-tarik eşkıyâsından muhâfaza ve ebnâ-yı sebîli âmin ü mutma'in eylemek şartıyla kadîmden viregeldükleri 'avârız-ı divâniye ve bâş harcı ve bennak ve hil'at bahâ ve sâ'ir bi'l-cümle rûsûm-ı ra'iyetden mu'âf ve müsellemler olmak üzere" BOA, MAD. No: 8458, s. 44.

²² MAD, No: 8458, s. 235-236.

XVI. – XVII. Yüzyıllarda Ceridler

Cerid kelimesinin kökeni hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Faruk Sümer'e göre, Cerid kelimesi, ya Türklerin ata sporu "cirid"den bozma ya da Anadolu'da söylenegeldiği haliyle *eli çabuk ve becerikli* anlamına gelen "cirit" kelimesinden türemiştir.²³

Dulkadirli Türkmenlerini oluşturan başlıca aşiret teşekküllerinden biri de Ceridlerdir.²⁴ Ceridlerin bağlı bulunduğu Dulkadirli Türkmenleri kuzeyde Erciyes Dağı ve Bozok yaylalarından doğuda Diyarbakır'a, güneyde Antakya'daki Gündüzlü Ovası ile Çukurova civarlarına kadar olan bölgede yaylak ve kışlak arasında gidip gelmekteydiler.²⁵ Ceridler de Dulkadirli İli'ne bağlı diğer taifeler gibi Diyarbakır'da Amik Ovası'nda kışlamaktaydılar.²⁶

XVI. yüzyılda Ceridler kalabalık bir taife olarak Maraş ve Çukurova²⁷ dolaylarında yerleşmişti.²⁸ 1526 yılında Maraş'ta Cerid taifesine bağlı 59 cemaat bulunmaktaydı ve bu 59 cemaat toplamda 1636 hânedan müteşekkildi.²⁹ Ayrıca 1636 hânenin dışında 87 mücerred, 5 imam, 9 kethüda ve 32 çeri bulunmaktaydı.³⁰ 1580 yılına gelindiğinde Ceridlere bağlı cemaatlerin sayısının 46'ya düşmüştür.³¹ Maraş'ta bulunan bu 46 cemaat 3903 neferden oluşmaktaydı.³²

Tahrir defterleri üzerinden nüfus hesaplamaları için araştırmacılar hane sayısı üzerinde ittifak halinde değillerdir.³³ Nüfus hesaplamaları konusunda Barkan'ın önerdiği (hane sayısı x 5 + mücerred) formülü en kabul göreni olmuştur.³⁴ Nefer hesabı için ise 3 katsayısı kullanılmaktadır.³⁵ Bu nazariyeden 1526 tahririne göre Maraş'ta Ceridlerin toplam nüfusu 8276 civarındadır. 1580'de ise bu rakam yaklaşık olarak 13087'ye ulaşmaktadır.

1526-1580 yılları arasında cemaat sayısında düşüşe rağmen hane sayısındaki artış, büyük bir ihtimalle aradan geçen 54 yıldaki nüfus artışından kaynaklanmış olabilir. Cerid taifesine bağlı cemaat sayısındaki düşüş ise muhtemelen bu 13 cemaatin başka yere göç etmesiyle açıklanabilir. Bu 13 cemaat, muhtemelen, Dulkadirli Türkmenleri arasına karışarak Diyarbakır'a göç etmiş ve orada yaşamaya başlamışlardır. Sümer, XVI. yüzyılda Cerid taifesine bağlı Cerid Sultan Hacılı obasının göç ederek Bozulus Türkmenlerine karıştığını ifade etmektedir.³⁶ Türkay, Ceridler için "*Bozulus aşiretindedir*" demektedir.³⁷ Bu iki açıklama, varsayımımızı destekler niteliktedir.

²³ Faruk Sümer, "Ceridler: Bir Türk Oymağının Tarihi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 24, Ankara 1988, s. 6.

²⁴ F. Sümer, *a.g.e.*, s. 176.

²⁵ Tufan Gündüz, "Dulkadirli Türkmenleri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2006, s. 451; Ümit Katıranlı, *XVIII. Yüzyılda İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015, s. 3.

²⁶ F. Sümer, "Ceridler", s. 6.

²⁷ Faruk Sümer'in bu iddiasını doğrulayacak herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Çukurova'ya ait tapu tahrir defterlerinde Cerid ismi gözükmemektedir. Ancak, Ali Rıza Yalman, Ceritlerin kışladıkları yeri Çukurova olarak söylemektedir. Ali Rıza Yalman, *Cenupta Türkmen Oymakları*, C. II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s. 347.

²⁸ F. Sümer, *a.g.e.*, s. 176.

²⁹ İbrahim Solak, "XVI. Yüzyılda Maraş ve Çevresinde Dulkadirli Türkmenleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 12, Konya, 2002, s. 141-143, Tablo III.

³⁰ İ. Solak, *a.g.m.*, s. 119.

³¹ İ. Solak, *a.g.m.*, s. 113 Tablo I; 119.

³² İ. Solak, *a.g.m.*, s. 141-143, Tablo III. Aynı yazar, 3903 neferin 2240 bennak, 1378 mücerred, 5 imam, 16 kethüda, 21 sipahizade ve 1 de pîr-i fâniden oluştuğunu ifade etmektedir. İ. Solak, *a.g.m.*, s. 119-120.

³³ Hane hesaplamaları hakkında bkz: Nejat Göyünç, (1979), "Hâne Deyimi Hakkında", *İÜFTD*, S. 32, s.331-348.

³⁴ Ö. Lütfi, Barkan, (1953), "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C. X, 1951-53, s. 12.

³⁵ Yunus Koç, (2013), "Ömer Lütfi Barkan'ın Tarihsel Demografi Çalışmalarına Katkısı ve Klasik Dönem Osmanlı Nüfus Tarihinin Sorunları", *Bilgi*, S. 65, s. 185-186.

³⁶ F. Sümer, "Ceridler", s. 6; Bozulus'a karışan bu cemaat Diyarbakır'da sâkin olup 38 haneden müteşekkildi. 1540 yılında 46 hane ve 1 mücerred olarak varlıklarını orada devam ettirmekteydiler. II. Selim döneminde 98 hane ve 2 mücerred nüfusuna ulaşan bu cemaatin uzun bir süre o taraflarda kaldığı anlaşılmaktadır. Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, 4. Bs., Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015, s. 123.

³⁷ Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1979, s. 274.

Ceridlerin XVI. yüzyılda timar reayası olarak yazıldıkları bilinmektedir.³⁸ 1526 yılında 1636 hâne olarak toplamda 83.220 akça vergi vermişlerdi. 1580 yılında ise 3903 nefere karşılık toplamda 114.926 akçalık vergi ödemişlerdir.³⁹ Cerid aşireti, XVI. yüzyılın başlarından⁴⁰ XVII. yüzyılın sonlarına kadar Maraş ve çevresinde konar-göçer olarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir. XVII. yüzyılda Ceridlerin ana kolu Maraş'ta yaşamaktaydı. Maraş'ta yaşayan Cerid taifesine mensup olan aşiretler şunlardır: Anamaslu Ceridi, Bozlu Ceridi, Dağ Ceridi, Dıgalı Ceridi, İsalu Ceridi, Kancı Ceridi, Kara Hasanlu Ceridi, Karalar Ceridi, Kazancılar Ceridi, Kömür Ceridi, Oruç Arablu Ceridi, Sakallu Ceridi, Silsüpür Ceridi, Şeyhlü Ceridi, Terziler Ceridi, Zağallu Ceridi, Zeyneblü Ceridi.⁴¹

Ceridlerin büyük bir kısmının XVII. yüzyılın sonlarına doğru Ashab-ı Kehf Vakfı'na bağlı olarak yerleşik hayata geçtikleri ve ziraatle uğraştıkları bilinmekteyse de⁴² yerleşik hayata geçmeyip Maraş ve özellikle Çukurova'da eşkıyalık faaliyetlerine girişen Ceridler de bulunmaktaydı. Eşkıyalık faaliyetlerine girişen Ceridler de diğer aşiretler gibi iskâna tâbi tutulmuşlardır. Maraş'ta yaşayan Ceridlerin bir kısmı 1691 yılında Çukurova'da Ayas, Kınık ve Berendi nâhiyelerine iskân edilirken⁴³ bir kısmı Maraş'ta kalmış, iskâna karşı çıkanların bir kısmı da buldukları yerlerden Hama, Humus ve Rakka bölgelerine iskân edilmişlerdi.⁴⁴

İskân faaliyetlerine karşı koyan Ceridlerin bir kısmı Rakka ve havalisine iskân edilmiştir. 1690 yılında Silsüpür Ceridi, Rakka'dan kaçarak Maraş yakınlarındaki Pazarcık Ovası, Kilis ve Ayıntab'a gelmiştir.⁴⁵ Yine, XVII. yüzyılın sonlarında Yeniil'in Dulkadirli koluna mensup olan Barak aşireti Cerid taifesinden olup Rakka'ya iskan edilmiştir.⁴⁶ 1691 tarihli iskân kararı sonrası Rakka'ya gönderilen aşiretlerden biri de Keskin nahiyesinde Bozulus Türkmenlerine bağlı Cerid aşiretidir.⁴⁷ Bu kol, Rakka'da iskân mahallerinin dolması üzerine Harran Ovası'nda Akçakale Köyü ve civarındaki mezralara iskân edilmişlerdir.⁴⁸ Rakka'ya iskân olunan Ceridlerin bir kısmı kaçarak Kayseri ve Kırşehir'e gelip yerleşmiştir. Burada eşkıyalık faaliyetlerine başlamaları üzerine XVIII. yüzyılda tekrar Rakka'ya gönderilmelerine karar verilmiştir.⁴⁹ Ceridlerin bir başka kolu olan Şeyhlü Ceridi de 1695 yılında Harran Ovası'na iskân edilmiştir.⁵⁰ 1695 yılında Sakallu Ceridi cemaatinin ise, Çakallu Dokuzu Cemaati ile birlikte Hama ve Humus'a iskânları kararlaştırılmıştır.⁵¹

Maraş Yörüklerinden olan Ceridler, XVIII. yüzyılda buldukları yerlerden kaldırılarak Rakka, Harran, Hama ve Humus'a iskân edilmiştir. İskân edildikleri yerlerden biri de Çukurova'da Ayas, Kınık ve Berendi nâhiyeleri olmuştur.

Ceridlerin Eşkıyalık Hareketleri ve Çukurova'ya İskan Çalışmaları (1691-1750)

³⁸ İ. Solak, *a.g.m.*, 109-154. s. 114-115.

³⁹ İ. Solak, *a.g.m.*, s. 141-143, Tablo III.

⁴⁰ Ceridler 1616 yılında Ashab-ı Kehf Vakfı reayası arasına dahil edilmişler ve avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden muaf tutulmuşlardır. Hasan Arslan, *17. Yüzyılda Maraş Sancağı: Siyasi, İdari, İktisadi ve İçtimai Tarihi*, Dulkadiroğlu Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 2014, s. 112.

⁴¹ Hasan Arslan, *a.g.e.*, s. 112-228.

⁴² H. Arslan, *a.g.e.*, s. 20.

⁴³ Ü. Katıran, *İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, s. 16-22.

⁴⁴ H. Arslan, *a.g.e.*, s. 406.

⁴⁵ H. Arslan, *a.g.e.*, s. 195.

⁴⁶ F. Sümer, *a.g.e.*, s. 193-194.

⁴⁷ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 57.

⁴⁸ Murat Çelikdemir, *Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskânı (1690-1840)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 2001, s. 108.

⁴⁹ M. Çelikdemir, *a.g.e.*, s. 141.

⁵⁰ H. Arslan, *a.g.e.*, s. 207; C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 59.

⁵¹ H. Arslan, *a.g.e.*, s. 207.

Osmanlı Devleti, uzun savaşların getirdiği iktisâdî buhranlar ve aşiretlerin eşkıyalık faaliyetlerinin yarattığı iç karışıklıklar nedeniyle konar-göçerleri itaat altına alıp düzenli bir biçimde vergi toplayabilmek amacıyla iskân faaliyetlerine başlamıştır.⁵² 1691 yılı itibarıyla başlayan bu faaliyetler, XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan Fırka-i İslahiye harekâtına kadar sürmüştür. İmparatorluğun bütün coğrafyasına yayılan bu iskân faaliyetleri Çukurova bölgesinde de görülmüştür. Maraş ve civarında yaşayan Dulkadirli Türkmenlerinden bir kısmı Çukurova'ya yerleştirilmiştir.

1691 başlarında Dulkadirli Türkmenlerinden ayrı bir biçimde örgütlenen 1303 hanelik Türkmenler, Çukurova'da Ayas, Kınık ve Berendi nâhiyelerine iskân edilmiştir.⁵³ Bu Türkmen grubu XVI. yüzyıldan itibaren İfrâz-ı Zu'l-kadriyye/Dulkadiriye olarak anılmaktaydılar.⁵⁴ Maraş ve Çukurova arasında konar-göçer hayat tarzını benimsemiş 1303 hanelik bu Türkmenler arasında Ceridler de bulunmaktaydı.

İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'ye dâhil edilen Cerid aşiretleri arasında 60 haneli İsalu Ceridi, 40 haneli Şeyhlü Ceridi, 30 haneli Kancı Ceridi, 20 haneli Digalı Ceridi, 25 haneli Kömür Ceridi, 25 haneli Derzilü Ceridi ve hane sayısı belirsiz Kara Hüseyinlü (Hasanlı) Ceridi de bulunmaktaydı.⁵⁵ Öyle anlaşılıyor ki, Ceridlerden 7 cemaat toplamda 200 haneden fazla bir büyüklükteydi. Bu cemaatlerden İsalu Ceridi ve Şeyhlü Ceridi bu yıllarda Çukurova'da bulunmaktaydı. Mevcut buldukları mahallerde iskân edilmişlerdi. Kancı, Digalı, Kömür ve Terzilü cemaati sipâhi reayası olup Çukurova'da yaşamışlardır. Ancak itaat altına alınamadıklarından vergi vermeye bir türlü yanaşmamıştır.

Kara Hüseyinli (Hasanlı) Ceridi ise Maraş Yörüklerinden olup 3 yıldır iskân edildiği bölgeye gelmemiştir.⁵⁶ Kara Hüseyinli Ceridi, diğerlerine nazaran daha kalabalık bir aşiretti. Bu aşiretin içerisinde yer alan Sakallu Ceridi⁵⁷, Karalar Ceridi ve Aydınlu Ceridi cemaatleri giderek kalabalıklaşarak başlı başına aşiret olmuştur.⁵⁸

İskan kararına uymayan Kara Hüseyinli Ceridi, İfrâz-ı Zu'l-kadriyye voyvodası Yeğen Mehmed Ağa'nın çalışmaları sonucunda iskan edilmeyi kabul etmiştir. Ayrıca, iskândan kaçıp eşkıyalığa bulaştıkları takdirde Yeğen Mehmed Ağa, bu aşiretten 10.000 kuruş nezr akçesi tahsil edeceği bildirilmiştir.⁵⁹ Aynı yıl, Arap, Türkmen ve Ekrad aşiretlerinden 22 cemaat iskân edildikleri Belih Nehri ve Humus dolaylarından firar ederek Çukurova'ya gelmiştir. Onların gelişiyle Çukurova'da bir takım karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Kara Hüseyinli Ceridi, bu gelen aşiretleri kendi içlerinde himaye etmekteydi. Vergi vermeye yanaşmamakta ve iskân edilmeyi kabul etmeyerek eşkıyalığa başlamışlardır. Özellikle Kara Hüseyinli Ceridi'ne bağlı İsalu, Karalar ve Çakallu aşiretleri Afşarlarla birleşip bölgedeki faaliyetlerini arttırmıştır. Rakka Beylerbeyi Kadızade Hüseyin Paşa ile Anadolu'daki eşkıyayı def etmeye memur edilen Genç Mehmed Paşa'ya hükümler gönderilmiştir.⁶⁰

⁵² Y. Halaçoğlu, *İskan Siyaseti*, s. 37-57.

⁵³ MAD, No: 8458, s. 42; Ümit Katırcı, "Çukurova'da İfrâz-ı Zu'l-kadriyye Mukâta'ası Üzerinden Merkez-Taşra İlişkileri", *Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu*, C. II, Akademisyen Yayınevi, Ankara, 2016, s. 175; Ü. Katırcı, *İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, s.16; C. Orhonlu, *a.g.e.*, s. 75.

⁵⁴ İfrâz-ı Zu'l-kadriyye Türkmenleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: Ümit Katırcı, *XVIII. Yüzyılda İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015.

⁵⁵ Ü. Katırcı, *İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, s. 19-21, Tablo 1-2-3.

⁵⁶ Ü. Katırcı, *İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, s. 23-24.

⁵⁷ Üzeyrlü, Tatarlu, Hüseyinlü, İsalu, Karalar, Aydınlu, Çoblu, Okçulu, Büyük Abdallu, Küçük Abdallu, Geke ve Çakallu Dokuzu cemaatleri Sakallu Ceridi'ne tabi cemaatlerdir. Özcan Tatar, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve Aşiretin İskanı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 2005, s. 133.

⁵⁸ Ö. Tatar, *a.g.e.*, s. 125-126.

⁵⁹ MAD, No: 8458, s. 137.

⁶⁰ Ü. Katırcı, *İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, s. 24-25.

Kara Hüseyinli Ceridi aşireti, 1694 yılında Genç Mehmed Paşa ile Kadızade Hüseyin Paşa'nın faaliyetleri neticesinde yaptıkları eşkıyalık nedeniyle 40.000 akça nezir vermeyi taahhüt etmiştir. Bununla da kalmayarak bazıları yakalanarak hapsedilmiştir⁶¹. Nezir akçesi ödemeyi kabul eden aşiretler, kısa bir süre sonra tekrar eşkıyalık faaliyetlerine başlamıştır. Kara Hüseyinli Ceridi ve ona bağlı aşiretlerin Çukurova'daki eşkıyalıkları bir türlü son bulmamıştır. 1700 yılında Kara Hüseyinli Ceridi'nden Tatarlı ve Üzeyirli mahalleleri ile İsalu Ceridi'ne bağlı Okçulu Mahallesi eşkıyalık faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Bunun üzerine, önce nezir akçelerinin⁶² tahsil edilmesine, daha sonra da Rakka'ya iskân edilmelerine karar verilmiştir.⁶³

Rakka Valisi Hasan Paşa'nın mübaşiri Kara Yazıcı Mehmed, Kılıçlı Ekradı'na tabi Bektaş aşiretini yanına alarak nezir akçesinin tahsiline girişmişti. Okçulu Ceridi Cemaati'nden 1609 baş koyun, 370 baş sığır, 6 at, 150 esedî kuruş, 2 kıt'a döşeme yanı, 3 kılıç, 3 şukka bez ve 5 ipek perdeyi nezrin karşılığı olarak almıştır. Tahsilât bu haliyle kalmayarak yağmaya dönüşmüştür. Kara Yazıcı Mehmed, geriye kalan mallara Bektaş aşireti eliyle el koymuştur. Okçulu cemaati perişan bir hale düşerek şikayette bulunmuştur. Ayas, Kınık ve Berendi kadılarına nezir bahanesi ile fazla mal alınmaması tenbih edilmiştir.⁶⁴

Çukurova'da iskân faaliyetleri yoğun bir şekilde sürerken, diğer yandan da yeni konar-göçer gruplar Çukurova'ya yerleştirilmekteydi. 1696-1697 yıllarında Maraş Yörüklerinden 115 avarızhanesi bulunan 30 aşiret İfrâz-ı Zu'l-kadriyye arazisine yerleştirildi. İskan edilen aşiretler arasında Ceridlere tabi olanları da bulunmaktaydı. Ceridlerden Anamaslu Ceridi aşireti de bu yeni gelenler arasındaydı.⁶⁵

İskan faaliyetlerinin yoğunluğu ve aşiretlerin eşkıyalık faaliyetlerine girişmeleri, iskan mahallerinin düzenini sağlamayı gerektirmiştir. Otoriteyi kurma gayretleri, aşiretlerin üzerine gitmekten ibâret olmuştur. Devletin iskân faaliyeti, vergilerin düzenli olarak toplanmasını amaçlamıştır. Bu faaliyetlerden Ceridler de nasibini almıştır. Kara Hüseyinli Ceridi'nden vergi tahsili yapılması için Sis ve Berendi kadıları İstanbul'a arz gönderilmiştir. Kara Hüseyinli Ceridi 3 yıldır vergi vermemekte ve bu aşiretin toplamda 8.000 kuruş vergi borcu bulunmaktaydı⁶⁶. Ancak eşkıyalık faaliyetlerinin bölgede artışa geçmesi nedeniyle vergilerin toplanması pek mümkün gözükmemekteydi.

Bu sırada Kara Hüseyinli (Hasanlı) Ceridi ise Çukurova'dan Maraş'a doğru kaçmak istemişlerdir. Maraş yolundaki Ceyhun (Ceyhan) Köprüsü'nün tutulduğunu fark eden aşiretler saldırıya geçerek köprüyü aşmışlardır. Maraş'a ulaşan Kara Hüseyinli Ceridi, Maraş şehrini yağmalayarak, şehre büyük zararlar vermiştir.⁶⁷

Eşkıyalık faaliyetlerindeki artışın sonucu askerî harekâta kadar gitmiştir. Aşiretleri düzene sokmanın başka bir yolunu bulamayan Adana Valisi Yusuf Paşa, mütesellimi Poladzade İsmail Bey ile hazırlıklara başlamıştır. Yusuf Paşa, 1703 yılında Adana'daki sipahi ve süvarilerin yetmeyeceğini düşünerek kadiya bir buyurultu göndermiştir. Buyurultu, Adana kazasından asker toplanması hakkındaydı. Yusuf Paşa Adana şehri ve nâhiyelerinden 720 silahlı nefer istemiştir⁶⁸. Bunu duyan aşiretler yoğun bir şekilde yaylaklara doğru kaçmaya başlamışlardır.

⁶¹ MAD, No: 8458, s. 136, 2 Mart 1694.

⁶² Okçulu Mahallesi 7.500, Üzeyirli Mahallesi 2.000 ve Tatarlı Mahallesi 1.000 kuruş olmak üzere toplamda 10.500 kuruşluk nezirleri bulunmaktaydı. MAD, No: 8458, s. 166.

⁶³ MAD, No: 8458, s. 166-2.

⁶⁴ Ü. Katıran, *İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskâm Sorunu*, s. 32-33.

⁶⁵ H. Arslan, *a.g.e.*, s. 131,175.

⁶⁶ MAD, No: 8458, s. 156'den naklen Ü. Katıran, *İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskâm Sorunu*, s. 29.

⁶⁷ H. Arslan, *a.g.e.*, s. 201; Ö. Tatar, *a.g.e.*, s. 186.

⁶⁸ Nefs-i Adana'dan 300, Canib-i Şehr Nahiyesi'nden 40, Dündarlı Nahiyesi'nden 250, Hacılı-Baraklı Nahiyesi'nden 30 ve Karakışla Nahiyesi'nden de 100 nefer asker istenmekteydi. Adana Ş.S. No: 3, s. 71, b. 111 'den naklen Ü. Katıran, *İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskâm Sorunu*, s. 35.

Yusuf Paşa ise hazırlıklara devam etmiştir. 1704 yılındaki buyurultusunda 720 olarak tespit ettiği silahlı nefer sayısının 1530'a çıkarılmasını istemiştir. Adana ve ona bağlı nâhiyelerin yanında Tarsus, Yüreğir, Karaisalı ve Sarıçam kazalarından da asker toplanmasını emretmiştir.⁶⁹

Yusuf Paşa'nın askeri harekâtı aşiretler için oldukça kötü sonuçlar doğurmuştur. Belgelerden elde ettiğimiz bilgilere göre yağma ve hatta kızlara tecavüz etmeye varan hadiseler yaşanmıştır. Ayrıca, fazladan vergi toplandığı da anlaşılmaktadır. Yusuf Paşa, *öşr bedeli* adıyla bir vergi koymuş ve aşiretlerden 300 kese akçadan ziyade vergi toplamıştı. Ayrıca, 100'den fazla iyi cins at, 3.000'den fazla koyun, 40 kısrak, 100 deve, çok miktarda zahîre, kilim, eşya ve 10.000 keyl (kile) ekine de el koymuştur.⁷⁰

1704 Aralık ayında son bulan harekâtın neticesi ağır olmuştu. Bu hareket en çok da Ceridleri etkilemişti. Kara Hüseyinli Ceridi'ne tâbi Sakallı, Hüseyinlü, Üzeyirlü, Tatarlı, Çakırlı ve Timurtaş mahalleleri ile Karalar Ceridi aşireti 50.000 kuruşluk nezir hücceti vermediği taahhüt etmek zorunda kalmışlardır.⁷¹ Anamaslı Ceridi aşireti ise Kurdkulağı derbendine derbendci tayin edilmiştir.⁷²

1705 yılı aşiretlerin iskân faaliyetlerinin devam ettiği bir yıl olmuştur. Askeri hareket, eşkıyalık faaliyetlerini bitirememiş, ancak aşiretlerin bir kısmının tedibiyle sonuçlanmıştı. Eşkıyalıkları sona erdirilen aşiretler, şimdi de eşkıyalık faaliyetlerini önlemek amacıyla kullanılmaları kararlaştırıldı. 24 aşiretin Kurdkulağı derbendine iskân edilmesine karar verilmişti. Bölgeyi eşkıyalık faaliyetlerden korumaları karşılığında da avarız-ı divaniye ve örfî rüsumlardan muaf olmaları, öşürlerini ise 1/8 oranında vermeleri sağlanmıştı. Bu 24 cemaat şunlardı: *Cemaat-i Musa Fakihlü, Cemaat-i Durak, Cemaat-i Tatışlu, Cemaat-i Geke, Cemaat-i Çoblu, Cemaat-i Kimi(?), Cemaat-i Seğmenlü Karamanlısı, Cemaat-i Anamaslı, Cemaat-i Davud Hacılı, Cemaat-i Karaman Hacılı, Cemaat-i Kaçarlılı(?), Cemaat-i Hüseyin Hacılı, Cemaat-i diğer Hüseyin Hacılı, Cemaat-i Mihmadlı, Cemaat-i Kömür Ceridi, Cemaat-i Elcicilü (Okçulu) (?), Cemaat-i Terzilü Ceridi, Cemaat-i Çiğdemlü ma'a Kara Bektaş, Cemaat-i Derikli ma'a Görenli(?), Cemâ'at-i Afşarlı Karamanlısı, Cemaat-i Aydınlı Hacı Abdurrahman, Cemaat-i Çakal Demircili, Cemaat-i Çıkrık Neccarlısı, Cemaat-i Şihab Neccarlısı.*⁷³

1706 yılı Çukurova'da büyük bir olayın yaşanmasına sahne olmuştur. Kısa süre önce yapılan askerî harekâtın Ceridleri ne kadar etkilediğini göz önüne sermiştik. 1705 yılı Tecirli (Tacirli) aşireti ile Cerid aşiretlerinin birleşerek eşkıyalık faaliyetlerini arttırdıkları bir yıl olmuştur. İfrâz-ı Zu'l-kadriyye Türkmenlerine bağlı bu aşiretler, diğer aşiretleri de yanlarına katıp bölgede eşkıyalık faaliyetlerini arttırmışlardı. İfrâz-ı Zu'l-kadriyye Mukâtaası aşiretleri Lekvanik Ekradı ile birleşerek Kınık ve Kurdkulağı'nda mutasarrıfları Poladzâde İsmail Paşa'ya baskın yapmışlar ve 40-50 kese civarındaki malını ve hayvanlarını çalmışlardı. Ayrıca Haleb eyâletinin cizyesini taşıyan El-hâcc Lütfullah'ın yolunu kesen Ceridler 130 keselik cizye vergisini çalmışlardı.⁷⁴ Aşiretlerin bu denli büyük eşkıyalık faaliyetlerini sona erdirmek maksadıyla büyük bir askerî

⁶⁹ Adana Kazası: 300 nefer, Tarsus Kazası: 500 nefer, Yüreğir Kazası: 100 nefer, Karaisalı Kazası: 100 nefer, Sarıçam Kazası: 100 nefer - Canibü's-şehr Nahiyesi: 40 nefer, Dünderlu Nahiyesi: 250 nefer, Hacılı Baraklı Nahiyesi: 40 nefer, Karakışla Nahiyesi: 100 nefer. A.Ş.S. No: 3, s. 71, b. 110.

⁷⁰ Ü. Katıranlı, *İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, s. 35-36.

⁷¹ Ceridlere bağlı olup 50 kese nezir akçesi vermediği kabul eden Cerid teşekkülleri şunlardır: *Mahalle-i Vasalı 'an cemaat-i Cerid ve Sakallı, Mahalle-i Hüseyinli, Mahalle-i Bekirli, Mahalle-i Ağastanlı, Mahalle-i Hacı Bekirli, Mahalle-i Karalar, Cemaat-i Aydınlı, Cemaat-i Geke, Cemaat-i Musa Fakihlü, Cemaat-i İsalı, Cemaat-i Hüseyin Hacılı, Cemaat-i diğer Hüseyin Hacılı, Cemaat-i Çakallı Dokuzu, Cemaat-i Çoblu, Cemaat-i Sakallı, Cemaat-i Sarılı, Cemaat-i Anamaslı, Cemaat-i Sökmanlı Karamanlı, Cemaat-i Okçulu, Cemaat-i Hökerli, Cemaat-i Hoballı.* MAD, No: 8458, s. 80-81, 235.

⁷² MAD, No: 8458, s. 235-236.

⁷³ MAD, No: 8458, s. 41.

⁷⁴ Ü. Katıranlı, *XVIII. Yüzyılda İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, s. 38-39.

harekâta girişildi. Bu askerî harekât, arşiv belgelerine “sefer” kelimesi olarak yansdı.⁷⁵ Bu durum bize askerî harekâtın büyüklüğünü göstermesi bakımından önemlidir.

Yapılacak olan askerî “sefer” için Karaman Valisi Vezir Hasan Paşa’ya, Maraş Beylerbeyi Mustafa Paşa’ya, Adana mutasarrıfı El-hâcc Mustafa Paşa’ya, Beyşehir Sancağı mutasarrıfı Şeyhzâde Hasan Paşa’ya, Kayseri mutasarrıfı Kasım Paşa’ya, Niğde Sancağı Mutasarrıfı Abdulgafur Paşa’ya, İfrâz-ı Zu’l-kadriyye mutasarrıfı Poladzâde İsmail Paşa’ya, eski Kars-ı Maraş Sancağı mutasarrıfı Mevlüd Paşazâde Mahmud Paşa’ya ve Üzeyir Sancakbeyi Bilal Bey’e bu harekâta katılmaları için ferman gönderilmiştir.⁷⁶

1706 sonunda Karaman Valisi Vezir Hasan Paşa, Kınık ve Berendi üzerine yürüdü. Taciriler Zevik Dağı’nda, Lekvanıklar ise Anavarza’da bulunmaktalardı. Hasan Paşa, bu sırada Misis’e ulaşmıştı. Rakka Valisi Yusuf Paşa ile Ceridlerden Karalar Ceridi arasında çatışmalar yaşanmaktaydı. Yusuf Paşa’nın Ceridleri Rakka’ya sürmek istemesi üzerine, Ceridler dağlara kaçmıştır.⁷⁷ Bu çatışmalarda Deli Ömer, Kel Yakub, Kör Asaf, Keke (Geke) Cemaati’nden Keke Solak ve Çivilioğlu Murad, Karamanlu Kızıl Ali ve Kürd Mehmed kaçarken yakalanıp öldürülmüştür. Ancak, Cerid’e bağlı Kara Hüseyinli, Çakallı Dokuzu, Uzunlu ve Okçulu taifesi teslim olmamıştır. Bu sırada Yusuf Paşa da Kurdkulağı ve Misis menzillerine ulaşmıştır.⁷⁸ Ceridlere tâbi 22 cemaat daha fazla kaçamayacaklarını anlayarak teslim olmuşlardır. 50.000 kuruşluk nezir hücceti vermeyi kadı huzurunda taahhüt etmişlerdir.⁷⁹

Tablo 1. Nezir Hücceti Vermeyi Kabul Eden Cemaatler⁸⁰

Cemaatler	Kuruş (esedi)
Sakallı Mustafa ve Salu Bey ve Sarı Fakih	17.500
Karalar Ceridi ve Bektaşoğlu Mustafa	16.200
Beyoğlu	2.150
Geleler (?)	700
Turak ve Tatişlı	400
Çakallı Dokuzu	1.500
Dünderlu ma’a Uzunlu ma’a ...	1.400
Musa Fakihlü	800
Bulacalı	1.000
Buludoğlu	1.000
Şeyhli Ali ma’a Ömer ve Farsi Hasan	1.300
Avcı	500
Çerikli (?)	500
Sökmenli Karamanlısı	100

⁷⁵ “... hâlen Misis nâm mahalde me’ûr oldukları sefere ‘âzîm ve ...” A.Ş.S. No:104, s.85, b.118.

⁷⁶ İlhan Şahin, “Kenzü’l-Vekâyi’: Mustafa Sâkıb ve Eseri” *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 7-8, (1977), s. 103.

⁷⁷ Ahmed Refik, *Anadolu’da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul 1930, Hüküm No: 191, dn. s. 142.

⁷⁸ İ. Şahin, *a.g.m.*, s. 105-112.

⁷⁹ İ. Şahin, *a.g.m.*, s. 113.

⁸⁰ Ümit Katıranlı, *İfrâz-ı Zu’l-kadriyye’nin İskânı Sorunu*, s. 42.

Arabistan (?)	200
Dokuzoğlu Hacı Hüseyin ve Karaman Hacılı ve Tabanı-Büyük ve Karaman Uşağı	800
Musa Fakihlü ⁸¹	1.500
Okçu Sarı Ali ve Topal ve Emiroğlu	300
Bulanıklı Abdülfettahoğlu Süleyman ve Arab Mustafa	500
Davud Hacılı	100
Aydınlı	2.000
Görden Göre (?)	550
YEKÛN⁸²: 22 CEMAAT	50.000

1706 yılında başlayan sefer, 27 Mart 1707'de teslim olmayan 22 cemaatin nezr hücceti vermediği kabul etmeleriyle son bulmuştur. Cemaatlerden 50 kese nezr akçesi tahsil edildiyse de önceden taahhüt ettikleri 50 kese borçları daha bulunmaktaydı. Aşiretler hakkında mahkeme kurulmuştur. Aşiretlerin temsilcileri⁸³ mahkemeye gelip ifâde vermişlerdir. İfadelerinde Tacirli cemaatinden şikayetçi olmuşlardır. Tacirliilerin Maraş'ın Güvercinlik kazasına iskân edilmelerini, kendilerinin de eski iskan bölgelerine döneceklerini taahhüt etmişler ve şöyle demişlerdir:

"Bundan sonra Tacirli eşkiyası 2.500 kuruş mal-ı mîrî ile bizden ayrılın. Dağılmış olanlar Ayas, Berendi ve Kınık'a iskân edilsin. Bizler ziraat ile uğraşmaya başlayıp durumumuzu düzeltene kadar mâl-ı maktû'larımız 1119/1708 senesi Mart başından itibaren affedilsin. Mâl-ı mîrî olarak 25.000 kuruş ve ikinci yıl Tacirli Cemaati bizim mâl-ı maktû'umuzdan hariç 37.500 kuruş sayılıp 2 senenin haracını tamama erdirene değin beklenilsin. 1106/1694-5 yılındaki hatt-ı hümayun gereğince Payas yakınındaki pazarda mallarımızı satıp öşürlerimizi önce ödeyip mukâta'anın kalemiyyelerini ve diğer kalem harçlarını voyvodalarımıza öderiz. Bizi zorlayan bu kalemler için kuruş başına 2 akça tefavütle ödedikten sonra voyvoda gelirleri için her 10 kuruş için 2,5 kuruş ekleriz. Bundan sonra birbirimiz için kefil olduk. Rehinler vermek için asaleten ve vekâleten hüccet verdik. Devlet dışında kimse bizden bir kuruş talep etmesin. Voyvodalarımıza karşı gelmeyeceğiz. Maktû'ât gelirlerimizi, öşürlerimizi ve rüsûmlarımızı her sene ödemek üzere Defterdar Mehmed Efendi ile aramızda yemin ve ittifak ederiz."⁸⁴

Fakir hale düştüklerinden affedildiler ve iskânı kabul edip ziraatle uğraşmaları konusunda tenbih edildiler⁸⁵. Sefer sonunda ele geçirilen harp aletleri ise aşiretlerin eşkiyalık faaliyetlerini nasıl yaptıklarını açıklayıcı niteliktedir: 300 tüfenk, 200 tabanca, 150 mızrak, 250 hist, 195 külünk, 295 adet kılıç, 160 'aded bıçak-ı kebir, 195 aded keman ve 250 kıt'a tirkeş okluk⁸⁶.

⁸¹ Andırın'dan gelen evlerdir.

⁸² Yapılan hesaplamada toplam 51.000 kuruş olarak bulunmuştur. Belki de 50.000 kuruş yerine 51.000 kuruş toplayacaklardır.

⁸³ Sakallu denilen Kara Hüseyinli Cemaati beyi Mirzaoğlu Sunullah Bey bin Derviş, Hüseyin Hacılı Cemâ'ati Beyi Beyoğlu Hüseyin bin İbrahim, İsalu Cemaati Beyi Poturoğlu Halil bin Mustafa, Karalar Ceridi Cemaati'nden El-hâcc İsmail Bey ibn El-hâcc Seyfullah, Aydınlu Cemaati'nden El-hâcc Abdurrahman bin Ali, Vaysallu Cemaati'nden Sarı Fakih Mehmed bin Çerkes, Ağa Civanlu Cemaati'nden Virenilüoğlu İsmail bin İbrahim, Karalar Cemaati'nden Ahmed bin Davud, Diğer Sakallu Cemaati'nden Ömer bin Yusuf, Davud Hacılı Cemaati'nden Kılıcı Ali bin Hasan, Diğer Hüseyin Hacılı Cemaati'nden El-hâcc Süleyman, Okçulu Cemaati'nden Monla Ali bin Süleyman. MAD, No: 8458, s. 87-88,91.

⁸⁴ MAD, No: 8458, s. 87-88,91.

⁸⁵ MAD, No: 8458, s. 83-84.

⁸⁶ MAD, No: 8458, s. 85.

1708 yılında Çukurova'da Ceridlerin ismi bir kez daha eşkıyalık ile anılmıştır. Sakallu Ceridi (Dağ Ceridlisi) ve 14 mahallesi Akçakoyunlu boybeyi Yahya Bey ile ittifak ederek eşkıyalık faaliyetlerine yeniden girişmişler ve vergi vermeyi reddetmişlerdir. Sakallu Ceridi aşireti ile mahallelerinin 2.500 kuruş mâl-ı mîrîsi bulunmaktaydı. Vergilerinin tahsili için Dergâh-ı Âlî kapucubaşlarından İfrâz-ı Zu'l-kadriye voyvodası Yusuf Ağa'ya ferman gönderilmiştir⁸⁷. Sonucunda Ceridlerin de içinde bulunduğu aşiret temsilcileri kadının huzuruna çıkmışlar ve vergilerini ödeyeceklerini taahhüt etmişlerdir⁸⁸.

1709 yılında Rişvanzade Halil Paşa, Ceridlerin tahakkuk eden vergilerini toplamak üzere memur edilmiştir. Ancak bu süreçte Ceridlerin Tacirliler ile yeniden birleşerek eşkıyalık niyetinde oldukları haberi alınmıştı. Tacirliler bu niyetle Çukurova'ya yönelmişti. Bu güzergahtaki geçitlerin tutulması üzerine geçitlere saldırı düzenlemişlerdir. Geçit muhafızları ile çarpışmışlar, ancak Birecik müteselliminin karşı gelmesiyle Antep'e doğru kaçmışlardır. Bir kısmı da Ceridler arasına saklanmışlardır. Maraş beylerbeyi, Rakka Beylerbeyi Yusuf Paşa ve Üzeyir Sancakbeyi Bilal ile; Fettahoğlu, Çobanoğlu ve Bayezidoğlu aşiretleri, eşkıyaların Rakka'ya sürülmesi için görevlendirilmiştir⁸⁹. Ancak; Bayezidoğlu aşireti ile eşkıya Karalar Ceridi, Aydınlu, Sarılu, Kethüdalı, Hökerlü ve Beytilü aşiretleri arasında gizli bir anlaşma yapıldığı ortaya çıkmıştır. Bunun ifşâ olmasıyla da Bayezidoğlu aşireti Kıbrıs'a sürülmüştür⁹⁰.

1711 yılına gelindiğinde Çukurova'daki iskân faaliyetleri değişik bir boyuta ulaşmıştır. Eşkıyalık yapan aşiretlerin yeniden Çukurova'ya iskânından vazgeçilerek bu aşiretlerin Hama, Humus ve Rakka'ya iskân edilmelerine karar verilmiştir. 1711 Mart başında Sakallu Ceridi ve Çakallu Dokuzu'na bağlı 12 aşiretin Hama'ya iskân edilmeleri kararlaştırılmıştır⁹¹. Karardan 4 gün sonra Çakallu Dokuzu aşireti beyi Hacı, Cısr-i Mustafa Paşa'ya yerleştiklerini ve vergilerini vermeyeceklerini bildirmiştir⁹². Sakallu Ceridi aşireti beyi Sunullah, Karalar Ceridi aşireti beyi El-hâcc İsmail ve İsalu Ceridi aşiretinin beyleri Bektaşoğlu ile Poturoğlu beyler de karara uymayarak Üzeyir dağlarına kaçmışlardır. Üzeyir Sancakbeyi Bilal ile aralarında çarpışmalar yaşanmıştır. Rakka'ya iskân için İslam Paşa'ya ferman gönderilmiştir. Receblü Afşarı, Lekvanik Ekradı, Ceridlere bağlı 12 cemaat ile Danişmendlü Türkmenlerinden birkaç aşiretin Rakka'ya iskânına karar verilmiştir⁹³.

Tacirliler ve Ceridlerden Sakallu Ceridi, Çakallu Dokuzu, Karalar Ceridi ve diğerleri bir süre sonra iskân edildikleri Rakka, Hama ve Humus'tan kaçarak önce Payas'a daha sonra da Misis'e gelerek eşkıyalık yapmaya başlamışlardı. Ahalinin şikayeti artmış, yağma ve yol kesme faaliyetleri bölgede yaşayanları bezdirmişti. Ahalinin şikayeti üzerine Maraş Beylerbeyi Mehmed Paşa, firarilerin Kurkulağı'nda birleştikten sonra Arslanlı Beli'ne kaçtıklarını tespit etmiştir. Firariler Adana, Tarsus, Silifke ve Sis sancaklarına dağılmışlardı. Anadolu'da eşkıya teftişine memur olan

⁸⁷ MAD, No: 8458, s.100-101.

⁸⁸ Mahkemeye gelen 19 cemaat ve temsilcileri şunlardır: *Sakallu Ceridi Cemaati* Boybeyi Sunullah Bey ibni Mirza Hüseyin, *Hüseyin Hacılu Cemaati* Kethüdası Beyoğlu Hüseyin Bey, *İsalu Cemaati* Kethüdası Poturoğlu Ahmed, *Karalar Cemaati* Kethüdası Bektaşoğlu Mustafa, *Çakallu Cemaati* Kethüdası Hacı Mustafa ve Cündioğlu Murad Kethüda, *Abdallu Cemaati* kethüdası Halid, *Sakallu Cemaati* kethüdası Sarı Fakih lakaplı Monla Mehmed, *Neccarlı Cemaati* kethüdası Satioğlu Murtaza, *İtcili Cemaati* kethüdası Süleyman, *Geke Cemaati* kethüdası Monla Ali bin Himmet, *Musa Fakihlü Cemaati*'nden Nusret ve Ali Veli Kethüda, *Aydınlı Cemaati* kethüdası Hacı Abdurrahman, *Çakal Demircilü* kethüdası Mehmed Kethüda ibni Yusuf, *Çullu Anamaslu Cemaati*'nden Monla Hüseyin bin Hacı Fakih, *Hüseyin Hacılu Cemaati*'nden Hacı Mehmed oğlu Ali, *Sarılu Cemaati*'nden Abdullatif bin Hacı Ali, *Okçulu Cemaati*'nden Monla Ali bin Süleyman, *Hoballu Cemaati* kethüdası Hacı Bayezid bin Habib, *Ela Firuzlu Cemaati* Kethüdası Hacı Bektaş bin Himmet. MAD, No: 8458, s. 102.

⁸⁹ BOA, C.DH. No: 43/2110.

⁹⁰ H. Arslan, *a.g.e.*, s. 150.

⁹¹ MAD, No: 8458, s. 4.

⁹² MAD, No: 8458, s. 4.

⁹³ Adana Ş. S. No: 19, s. 18, B-1

El-hâcc Ahmed Paşa aşiretler üzerinde tedip faaliyetlerine başlamıştır. Karalar Ceridi⁹⁴ dahil 12 aşiret⁹⁵ kısa bir süre sonra ele geçirilerek mahkemeye çıkarılmıştır. Mahkemede Karalar Ceridi'nden Boz Bektaşoğlu Mustafa ile İsalu Ceridi'nden Poturoğlu İsmail de hazır bulunmuştur. Bu kişiler Adana kalesine hapsedilmiştir⁹⁶. *Sakallı Ceridi*'nden Aşiret Beyi Sunullah Bey bin Derviş Bey, Osman bin El-hâcc Mahmud, Ebubekir ibni Ali, El-hâcc Sadullah, Çelebioğulları Ali ve Mehmed, Kürd Ahmed, Keçibaşoğlu Ahmed, Çakıroğlu El-hacc Hüseyin, Bektaşoğlu Mehmed, *Hoballu Cemaati*'nden Hüseyin Kethüda bin Abdülgani ve *Aydınlı Cemaati*'nden Abdurrahman Kethüda ibni Hakverdi mahkemede 30.000 kuruşluk⁹⁷ nezr hücceti verdikten sonra salıverilmişlerdir. Rakka'ya iskân edilmeleri affedilerek tekrardan İfraz-ı Zu'l-kadriyye Mukâtaası'na dahil edilmiştir⁹⁸.

1715 yılına gelindiğinde Tacirli Aşireti ve Ceridlerin itaatsizlikleri, şaşılmayacak bir biçimde, yeniden ortaya çıkmıştır. Rakka'ya iskân kararı çıkmış olan aşiretler, Çukurova'ya gelerek İfrâz hâssına mensup aşiretlerin arasına saklanmışlardı. Rakka'ya iskân edilmek istemeyen bu aşiretler, dağlara kaçarak eşkıyalığa yeniden başlamışlar, taahhüt ettikleri nezrleri de ödemeyeceklerini bildirmişlerdi. İstabl-ı Âmire mühimmatı için 90 baş devenin İfrâz-ı Zu'l-kadriyye cemaatlerinden alınması hususunda Voyvoda Mustafa Ağa'ya hüküm gönderilmiş⁹⁹, Mustafa Ağa da gerekli çalışmalara başlamıştı. Aşiretler vergi vermeme için Üzeyir dağlarına firar edip eşkiya olmuşlardı. Üzeyir Sancakbeyi Bilal Bey, Tacirli Cemaatinin vermiş olduğu 50.000 kuruşluk nezr hüccetinin tahsiliyle görevlendirilmiş¹⁰⁰. Tacirli Cemaati'nin büyük bir bölümünü yok eden Bilal Bey, 22 eşkiyayı¹⁰¹ ise yakalayıp Adana Kalesi'ne hapsetti. Mahkemede bir daha eşkiyalık yapmayacaklarına dair söz verdiler. Sonuç olarak, 1717 yılında Bilal Bey'in arzıyla, Rakka iskânından affedilerek İfrâz-ı Zu'l-kadriyye Hâssı'na dâhil edilmiştir¹⁰².

1717 yılındaki bu son olaylardan sonra bir süre Ceridler hakkında herhangi bir bilgiye rast gelinememiştir. Muhtemelen yaşanan olaylar sonucunda Ceridler de diğer aşiretler gibi itaat altına alınmışlardı. Ceridlerin ismi 1722 yılındaki İran harpleri zamanında geçmektedir. 1722 yılında İran'a yapılacak sefer için mühimmat taşınması sırasında Sakallı Ceridi Cemaati Mir-i Aşireti Mirza Beg bin Mehmed, Karalar Ceridi Cemaati Mir-i Aşireti Boz Bektaşoğlu Mustafa Bey, İsalu Ceridi Cemaati Mir-i Aşireti Poturoğlu Mirza Bey, Anamuslu Cemaati Kethüdası Hüseyin

⁹⁴ Bu aşiretten Boz Bektaşoğlu Mustafa Kethüda, Hacı İsmail Kethüda, Hacı Abdioğulları İbrahim, El-hâcc Süleyman ve Pelendizoğlu Musa Bey mahkemeye gelenler arasındaydılar.

⁹⁵ Nezr hücceti vermek için mahkemede bulunan cemaatler ve mensupları şunlardır: *Karalar Ceridi Cemaati*'nden Hacı İsmail bin Seyfullah, İbrahim bin Hacı Abdi ve kardeşi Süleyman, Okçuluoğlu Murtaza, Murtaza bin Yusuf, Mahmud bin Asaf, Ali bin Azer ve Hasan bin Zülfü, *Aydınlı Cemaati*'nden Hacı Abdurrahman bin Ali, İbrahim bin Yunus ve Hacı Yusuf bin Hacı Murad, *Kethüdalı Cemaati*'nden Abdurrahman, *Hoballu Cemaati*'nden Hacı Bayezid bin Mehmed ve Hüseyin bin Abdülgani, *Beytilü Cemaati*'nden Hasan bin Mürsel ve Murad bin İsmail, *Hökerlü Cemaati*'nden İsmail bin Sultan ve kardeşi Karaman, *Sarılu Cemaati*'nden Abdullatif bin Abdulhayy ve Mustafa bin Ahmed, *İsalu Cemaati*'nden Baturuoğlu Mehmed bin Halil ve Bektaş bin Mustafa, *Karacalı, Şeyhlü, Uzunlu, Okçulu, Tatlı, Bigalı ve Dindarlı Cemaatleri*'nden Hasan bin Mehmed, Mehmed bin Eyyüb, Tara İsmail, Kayabaşoğlu Mehmed, Monla Ali, Monla Halil bin Haydar, Osman, Hasan bin Mehmed, Musa ve Cafer. MAD, No: 8458, s. 89.

⁹⁶ MAD, No: 8458, s. 87, 89,90.

⁹⁷ Aşiretler 30.000 kuruşluk nezr hüccetini Adana mütesellimi Hüseyin Ağa, Nakibü'l-eşraf Kaymakamı Es-seyyid Halil Ağa, Adana Serdarı Mustafa Ağa, Adana Kethüdayeri İsmail Ağa, Misis Mütevellisi Mehmed Ağa'nın huzurunda taahhüt ettiler. Adana Ş. S. No: 42, s. 82 b. 171

⁹⁸ MAD, No: 8458, s. 101.

⁹⁹ BOA, İE. ML. No: 101/9589.

¹⁰⁰ Ö. Tatar, *a.g.e.*, s. 211.

¹⁰¹ Bu 22 eşkiyanın isimleri şunlardır: *Karalar Ceridi Cemaati*'nden Keto Mehmed oğlu Ömer, Ademciloğlu Ali ve Mehmed, Ademciloğlu Murtaza, Hacı Abdioğlu Süleyman, Hacı Abdioğlu Abo, Kürd Ahmedoğlu Sino, Bektaşoğlu Topal Muslu, Döndüoğlu Abdulkafi, İskender bin Yusuf, Süleymanoğlu Osman, Şedid bin Murtaza ve Yahyaoğlu Mehmed ile *Sakallı Ceridi Cemaati*'nden boybeği Sanullah Bey, bunun amcasının oğlu Ekber Ali bin Asaf, Hacı Alioğlu Mehmed, Topal Kinsifoğlu Mehmed, Araboğlu Süleyman, Mirzaoğlu Ahmed, Bayatoğlu Abdurrahman, Hacı Mehmedoğlu Hasan ve Uncu Bekiroğlu Süleyman, Ö. Tatar, *a.g.e.*, s. 212-213.

¹⁰² MAD, No: 8458, s. 99.

Bey bin Kızıl Murad, Musa Fakihlü Cemaati Kethüdası Mazarratoğlu Hasan Kethüda, Çakal Demircilü Cemaati Kethüdası Mustafa bin Süleyman, Abdallu Cemaati Kethüdası Mülhem Bey, Geke Cemaati Kethüdası Hasan Kethüda, Şeyhlü Cemaati'nden Musa bin Ahmed, Hüseyin Hacılı Cemaati'nden İbrahim bin Süleyman, Hüseyin Hacılı Cemaati Kethüdası Begoglu Mustafa bin Süleyman görevlerini başarıyla yerine getirmişlerdi¹⁰³.

Aşiretlere dair eşkıyalık olaylarının belgelere uzunca bir süre yansımamasının bir sebebi de, belgelerde geçtiği şekliyle, Cin Hasan isimli İfrâz-ı Zu'l-kadriyye Mukâtaası'nın voyvodasıdır. Cin Hasan, İfrâz-ı Zu'l-kadriyye Mukâta'asını aralıklarla tam 9 yıl yöneterek mukâtaayı en uzun süreyle elinde bulunduran kişi olmuştur¹⁰⁴. Cin Hasan, -muhtemelen- aşiretlerle anlaşmış ve aşiretleri kişisel ordusu gibi kullanmaya başlamıştır. 1725 yılında Misis ahalisinden vergi toplamaya kalkan Cin Hasan, Misis ahalisinin vergi vermeyi reddetmeleri üzerine Sakallu Ceridi, Karalar Ceridi ve Çakallu Dokuzu cemaatlerini ahalinin üzerine göndermiştir. Halbuki Misis ahalisi derbendçi olduğundan vergiden muaf olmuşlardı¹⁰⁵.

Ceridlerin ismi 1729 yılına kadar belgelerde görünmemektedir. 1729 yılında Sakallu Ceridi'ne tabi olup zamanla büyüyen aşiretlerden Üzeyrlü ve Tatarlu Ceridi cemaatleri 1500 kadar eşkıya ile Akçakoyunlu cemaatinin pazarını basmışlardır. Tatar'ın tespitine göre; 720 koyun, 200 sığır, 60 at, eşya yüklü 24 deve ile pazarda bulunan 111 kişiyi yanlarında götürmüş, daha sonra da bunları 50'şer kuruş karşılığı serbest bırakmışlardır¹⁰⁶.

1729 yılında Kaptan-ı Derya Mustafa Paşa, Çukurova'dan kaçan cemaatlerin tespiti için ve kaçanların geri getirilmesi için voyvodası Ali Ağa'ya tahrir yapılması için emir vermiştir. Ali Ağa, 1729-1732 yılları arasında İfrâz-ı Zu'l-kadriyye Mukâta'asına bağlı cemaat ve mahallelerin tahririni yapmıştır¹⁰⁷. Bu tahrire göre Çukurova'da Kınık ve Berendi kazalarına iskân edilen İfrâz-ı Zu'l-kadriyye cemaatleri arasında Ceridler de bulunmaktaydı. Bu mahalleler şunlardır: *Sakallu Ceridi'ne bağlı Üzeyirli, Tatarlu, Hüseyinlü, Çarıklı, Çakırlu, Bekirlü, Kethüdalı Kassablu, Dulbeğli Kör Keçili, Ağnaslı, Demürdesli Hacı Bekirlü, Genli Uşağı, Kara Süleymanlı mahalleleri, Karalar Ceridi, Sarılı Ceridi, Hoballu, Aydınlu ve Sulular mahalleleri; Büyük Hüseyin Hacılı ile Küçük Hüseyin Hacılı mahalleleri, Kömür Ceridi, İsalu Ceridi, Okçulu Ceridi, Şeyhlü Ceridi, Kancı Ceridi, Anamashlı Ceridi, Geke Hasan Ceridi, Çoblu Ceridi, Çakallu Dokuzu*¹⁰⁸.

Yapılan tahrire göre Karaman Eyaleti, Bozok Sancağı ve Yeni İl Voyvodalığı'na tâbi Pehlüvanlu ve diğer aşiretlerin içlerindeki aşiretler arasında da Ceridlerden Sof Ceridi ile Sakallu Ceridi'ne bağlı Durbasanlı mahallesi bulunmaktaydı¹⁰⁹. Bu aşiretlerin Çukurova'ya getirilmesi için uzun uğraşlar verildiğini bilinmektedir..

1736 yılında aşiretlerde yeniden bir hareketlenme olmuştur. Bu hareketliliğin sebebini ise belgeler açıklamaktadır. Cin Hasan, 1736 yılında katledilmiş ve katleden kişilerin yakalanması için soruşturma başlatılmıştı. Soruşturma sonucunda Cerid ve Tacirliler içerisinde bulunduğu tespit edilen kişilerin teslimi istenmiş, bu aşiretler ise karşı koyarak eşkıyalığa başlamışlardır. Cerid Boybeyi Mirza ile Tacirliler anlaşmışlar ve Çukurova'da kışlayan Reyhanlu Cemaati'ne saldırıp yağma ve katli hareketine girişmişlerdir. Bunun üzerine, Adana Valisi Vezir Hasan Paşa'ya suçluların cezalandırılması için hüküm gönderilmiştir¹¹⁰.

¹⁰³ A.Ş.S, No: 136, s. 33, b. 45-a'dan naklen Ö. Tatar, *a.g.e*, s. 209, dn. 1311.

¹⁰⁴ Ü. Katıran, "Merkez-Taşra İlişkileri", s. 181.

¹⁰⁵ Ö. Tatar, *a.g.e*, s. 212.

¹⁰⁶ Ö. Tatar, *a.g.e*, s. 222.

¹⁰⁷ Tahrir kaydı için bkz: BOA, C.AS. No: 2/69'den naklen Ü. Katıran, *İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, s. 68-73

¹⁰⁸ Ü. Katıran, *İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, s. 69-70.

¹⁰⁹ Ü. Katıran, *İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, s. 71-72.

¹¹⁰ Ö. Tatar, *a.g.e*, s. 227.

Çukurova'ya giren Okçu İzzeddinlü tâifesi de ortalığın iyice karışmasına yol açmış, Ceridler de bu fırsattan istifade ederek eşkıyalık faaliyetlerini iyiden iyiye arttırmışlardı. Adana Valisi Vezir Hasan Paşa'ya gönderilen hükme göre, eşkıyanın cezalarının kesilerek bölgedeki huzurun tesisi ile kalanların Rakka'ya sürülmesi istenilmiştir¹¹¹. Hasan Paşa, eşkıyalık yapan aşiretlerin 1729 yılında Rakka'ya iskânları kararlaştırılan Tatarlu ve Üzeyirli Ceridleri olduklarını tespit etmiş ve Rakka'ya sürülmelerine karar vermiştir¹¹².

1736 ve sonrasında Çukurova'ya dışarıdan göç eden Afşarların Çukurova'yı karıştırdıkları anlaşılmaktadır. Rakka firarileri olan bu taife İfrâz-ı Zu'l-kadriyye cemaatleri içerisinde saklanarak firari bir hal almışlardı. Özellikle Ceridlerden Sakallu Ceridi içerisinde saklanan bu firariler, Ceridler ile birleşerek Misis bölgesinde itaatsizlikte bulunup eşkıyalık yapmışlardır. Bu dönemde Sakallu Ceridi'nin iskân mahalleri İn Dağı, Kısıkkaya ve Tatarlık'tı¹¹³. Hakkında Rakka'ya iskân kararı çıkarılan Sakallu Ceridi, bölgedeki valilerin savaşa gitmeleri ve İfrâz voyvodası Süleyman Ağa'nın ölmesi üzerine Rakka'ya sürgün edilmekten kurtulmuştur. Bölgedeki idârî boşluktan yararlanan Sakallu Ceridi, 1743 yılında İfrâz voyvodaları Ebubekir ve Ahmed ile anlaşarak eşkıyalığı bırakmış ve karşılığında yerlerinde sâkin olmalarına izin verilmiştir¹¹⁴.

1747 yılından itibaren Ceridlerden Karalar Ceridi eşkıyalığa başlamış hacıların ve kervanların yollarını keserek yağma ve katle başvurmuştur. Özellikle Lekvanik Ekradı ile güçlerini birleştirerek bölgenin huzurunu iyiden iyiye kaçırmışlardır. Bu iki aşiret Dünderli Nahiyesi'nde bulunan Kara Hacılı Cemaati'nin evlerini basmış ve yağma yaparak kaçmışlardır. Olayların açığa çıkması üzerine Abdücelilzade Vezir Hüseyin Paşa görevlendirilmiş, paşa da Karalar Ceridi boybeyine bir buyrultu göndererek eşkıyalığa son vermesini istemiştir. Bunun üzerine, Karalar Ceridi'nden Fatih Uşakları ile Baraklı mahalleleri ile Sakallu Ceridi'ne bağlı Tatarlu ve Üzeyirli cemaatleri vergi vermeyi reddetmişler ve dağlara kaçmışlardır. Bu cemaatler hakkında "nefir-i âmm" ilan edilmiş, ancak yine de sonuç alınmamıştır. Karalar Ceridi tabiiyetindekiler Kars-ı Zülkadriye kazasında birkaç evi basarak yağma ve adam kaçırma faaliyetinde bulunmuşlardır¹¹⁵.

SONUÇ

Ceridlerin tarihi, Maraş ve Antakya dolaylarında başlayıp, Çukurova'ya gelmeleri ile devam etmiştir. 1691 tarihli iskân kararıyla ana kol, Çukurova'da Ayas, Kınık ve Berendi nahiyelerine yerleştirilmişlerdir. Ceridlere ait diğer kollar ise Kırşehir, Rakka, Antakya ve civarlarında yaşamaya devam etmişlerdir. Ceridlerin iskân edilmeleri hiç kolay olmamıştır. XVIII. yüzyılda iskân siyasetine uymamakta diretmişlerdir. Bunun sebepleri ise çok çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır. Vergi vermekten kaçmışlardır. Ayrıca, dışarıdan Çukurova'ya yapılan aşiretler yolu müdahaleler Ceridlerin iskân edildikleri yerlerden kolayca firar etmelerine neden olmuştur. Devlet ile olan çatışmaları durmaksızın devam etmiştir. Devlet eliyle 2 büyük sefer organize edilmesine rağmen nezir hücceti vererek kurtulmuş, ancak otorite boşluğundan faydalanarak tekrar tekrar dağlara çıkıp yerleşiklere saldırarak onların mallarını ve hatta canlarını dahi almışlardır.

Çalışmada Ceridlerin Çukurova'ya iskân edilmeleri ve daha sonra devlet ile olan ilişkileri konu edilmiştir. 1691'deki iskan sonrasında Ceridler iskânı kabul etmiş gibi görünmüşlerse de otorite boşluğundan ya da dışarıdan Çukurova'ya gelen aşiretlerin ortalığı karıştırmaları sonucu fırsattan istifade ederek eşkıyalığa girişmişlerdir. Devletin tedip hareketleri Ceridler üzerinde caydırıcı bir etki yaratmaktan uzak olmuştur. Bu durum devletin aşiretler üzerindeki iskan

¹¹¹ Ö. Tatar, *a.g.e*, s. 227.

¹¹² Ö. Tatar, *a.g.e*, s. 228.

¹¹³ Ü. Katırcı, *İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, s. 80.

¹¹⁴ MD. No: 149, s. 143, Hüküm No:423-425, 427, 467; Ö. Tatar, *a.g.e*, s. 229-230.

¹¹⁵ Ö. Tatar, *a.g.e*, s. 231-233.

faaliyetlerinin başarısızlığını ifade etmektedir. XVIII. yüzyılın ilk yarısında Ceridlerin bölgede yerleşik hayata geçip ziraat ile uğraşmaları kesin olarak başarısızdır. Askeri hareketlerin dahi çözüme kavuşturmadığı iskan politikası başarısız olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları

Adana Şer'iyye Sicilleri: 19, 42, 104.

Mühimme Defteri: 149.

Maliyeden Müdevver Defteri: 8458.

BOA, C.AS. No: 2/69

BOA, C.DH. No: 43/2110.

BOA, İE. ML. No: 101/9589.

Tetkik Eserler:

AKDAĞ, Mustafa. (1995). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celâlî İsyanları*, 3. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi.

AKDAĞ, Mustafa. (1966). "Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 6-7, ss. 201-247.

ALTINAY, Ahmed Refik. (1930). *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.

ARSLAN, Hasan. (2014). *17. Yüzyılda Maraş Sancağı (Siyasi, İdari, İktisadi ve İçtimai Tarihi)*, Kahramanmaraş: Dulkadiroğlu Belediyesi Yayınları.

BARKAN, Ö. Lütfi. (1953). "Tarihî Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C. X, 1951-53, ss. 1-27.

ÇELİKDEMİR, Murat. (2001). *Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya iskânı (1690-1840)*, Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÇETİNTÜRK, Selahattin. (1943). "Osmanlı İmparatorluğunda Yürük Sınıfı ve Hukuki Statüleri", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt II, ss. 107-116.

GÖKBİLGİN, Tayyib. (1957). *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihân*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

GÖYÜNÇ, Nejat. (1979), "Hâne Deyimi Hakkında", *İÜEFTD*, Sayı 32, , ss.331-348.

GÜNDÜZ, Tufan. (2002), "Konar-göçer", *DİA*, cilt 26, ss. 161-163.

GÜNDÜZ, Tufan. (2006). "Dulkadirli Türkmenleri". *I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildirileri*, 6-8 Mayıs 2004, Bildiriler, İstanbul: Maraş-Der Yayınları.

GÜNDÜZ, Tufan. (2015). *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, 4. Baskı, İstanbul: Yeditepe Yayınları

HALAÇOĞLU, (1991), Yusuf, "Aşiret", *DİA*, cilt 4, s. 9.

HALAÇOĞLU, Yusuf. (2014). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, 5. Bs., Ankara: TTK Yayınları.

KATIRANCI, Ümit, (2015). *XVIII. Yüzyılda İfrâz-ı Zu'l-kadriyye'nin İskânı Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

KATIRANCI, Ümit, (2016). "Çukurova'da İfrâz-ı Zü'l-kadriyye Mukâta'ası Üzerinden Merkez-Taşra İlişkileri", *Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu*, Cilt II, Ankara: Akademisyen Yayınevi, ss. 173-189.

- KOÇ, Yunus, (2013), "Ömer Lütfi Barkan'ın Tarihsel Demografi Çalışmalarına Katkısı ve Klasik Dönem Osmanlı Nüfus Tarihinin Sorunları", *Bilig*, Sayı 65, ss. 177-202.
- ORHONLU Cengiz. (1963). *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1696)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- SANSAR, M. Fatih, (2013), "19. Yüzyılda Çukurova Türkmen Aşiretleri I: Cerid ve Tecirliler", *Studies of Ottoman Domain*, Cilt 3, Sayı 5, ss. 1-17.
- SOLAK, İbrahim, (2002), "XVI. Yüzyılda Maraş ve Çevresinde Dulkadirli Türkmenleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(12), s. 110-154.
- SÜMER, Faruk, (1988), "Ceridler: Bir Türk Oymağının Tarihi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı 24, ss. 1-7.
- SÜMER, Faruk Sümer. (1972). *Oğuzlar: Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, 2. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları.
- ŞAHİN, İlhan. (1977). "Kenzü'l-Vekâyi': Mustafa Sâkıb ve Eseri" *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 7-8, ss. 95-118.
- TATAR, Özcan. (2005). *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve Aşiretin İskanı (1691-1750)*, Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜRKAY, Cevdet. (1979). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul: Tercüman Yayınları.
- YALMAN, Ali Rıza. (1993). *Cenupta Türkmen Oymakları*, Cilt I-II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.